

ДОДАТОК А

Графічний матеріал кваліфікаційної роботи

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ**КАФЕДРА ЕЛЕКТРОННИХ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН****КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА****«Пристрій цифрової обробки даних з використанням VHDL»**

Студент гр. КІУКІ-21-1

Керівник

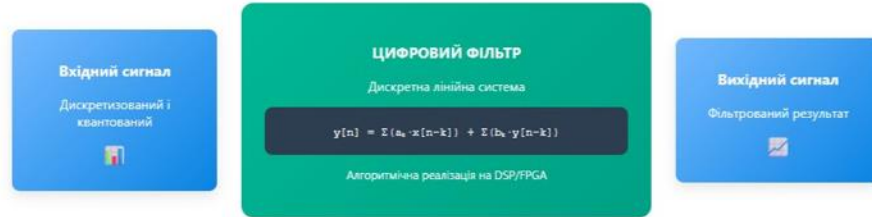
Островерх І.Д.**ас. Дяченко Д.О.****Харків 2025*****Мета та завдання кваліфікаційної роботи***

Мета кваліфікаційної роботи: розробка пристрою, здатного здійснювати обробку аудіосигналів у реальному часі, а також забезпечення можливості регулювання посилення кожної частотної смуги відповідно до потреб користувача.

Завдання:

- теоретичний аналіз частотних характеристик фільтрів;
- розробка VHDL-коду окремих цифрових фільтрів (FIR);
- симуляція роботи еквалайзера у програмному середовищі;
- програмна реалізація;
- моделювання пристрою з даними.

Цифрові фільтри

Класифікація за імпульсною характеристикою

FIR (Finite Impulse Response)	IIR (Infinite Impulse Response)
Скінченна імпульсна характеристика	Нескінченна імпульсна характеристика
$y[n] = \sum (b[k] \cdot x[n-k])$	$y[n] = \sum (a_k \cdot x[n-k]) + \sum (b_k \cdot y[n-k])$
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Безумовна стійкість ✓ Лінійна фазова характеристика ✓ Простота апаратної реалізації • Більша кількість коефіцієнтів 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Менша кількість коефіцієнтів ✓ Висока ефективність • Потребує аналіз стійкості • Нелінійна фазова характеристика
Застосування: Аудіообробка, еквайзери, системи з критичними фазовими вимогами	Застосування: Телекомунікації, системи керування, обробка сигналів реального часу

3

Класифікація та сфери застосування

Характеристика	FIR фільтри	IIR фільтри
Стійкість	Завжди стійкі	Потребують перевірки стійкості
Фазова характеристика	Лінійна фаза	Нелінійна фаза
Кількість коефіцієнтів	Більша	Менша
Обчислювальна складність	Вища	Нижча
Апаратна реалізація	Простіша	Складніша

Класифікація за частотною характеристикою

<p>Low-pass (НЧ)</p> <p>Пропускає низькі частоти</p>	<p>High-pass (ВЧ)</p> <p>Пропускає високі частоти</p>
<p>Band-pass (Смуговий)</p> <p>Пропускає смугу частот</p>	<p>Band-stop (Загороджувальний)</p> <p>Блокує смугу частот</p>

Сфери застосування цифрових фільтрів

- Телекомунікації
- Аудіотехніка
- Медицина
- Радіоелектроніка
- Вбудовані системи
- Еквайзери

4

Методи синтезу цифрових фільтрів

МЕТОДИ СИНТЕЗУ FIR-ФІЛЬТРІВ

<p>МЕТОД ПРЯМОГО ОБРАЗАННЯ Frequency Domain Translation</p> <p>Математичний опис: $H(z) \rightarrow FFT \rightarrow H(\omega) \rightarrow \text{truncate} \rightarrow h_n$</p> <p>Характеристика: • Ефект Гіббса на краях • Основа для вікнових методів • Нормована $K \rightarrow$ облімана</p>	<p>МЕТОД ВІКОН Windowing Method</p> <p>Типи вікон: • Rectangular: $w(n) = 1$ • Hamming: $w(n) = 0.54 - 0.46 \cos(2\pi n/N)$ • Hanning: $w(n) = 0.5(1 - \cos(2\pi n/N))$ • Blackman: 3-х ступ. cosines series</p> <p>Параметричні параметри: Rectangular: $\Delta\omega = 0.91\pi, A_n = 21dB$ Hamming: $\Delta\omega = 3.30\pi, A_n = 53dB$ Blackman: $\Delta\omega = 5.91\pi, A_n = 74dB$</p>	<p>ОПТИМАЛЬНИЙ СИНТЕЗ Parks-McClellan / Chebyshev</p> <p>Алгоритм Рунса: • Мінімальна оптимізація • Планові коефіцієнти • Максимальна селективність • Еквірієлі характеристика</p> <p>Функції колекції: $E(z) = W(z)H(z) - H_d(z)$ or ϵ bands</p>
<p>МЕТОД НАЙМЕНШИХ КВАДРАТІВ Least Squares Method</p> <p>Цільова функція: $J = \sum W(z)H(z) - H_d(z) ^2$</p> <p>Переваги: • Гладка характеристика • Невеликі пульсації • Стабільність сигналу • Малий рівень фронту</p>	<p>ЛІНІЙНЕ ПРОГРАМУВАННЯ Linear Programming Method</p> <p>Формулювання задачі: Minimize: σ^2 Subject to: $Ax \leq b$ де x - коефіцієнти фільтра</p> <p>Особливості: • Універсальність • Гнучке обмеження • Висока складність • Рідко використовується</p>	<p>СПЕКТРАЛЬНА ФАКТОРИЗАЦІЯ Spectral Factorization Method</p> <p>Принцип: $S(z) = H(z)H^*(z)$ $S(z) = H(z)H^*(z)$</p> <p>Застосування: • Адаптивні фільтри • Спеціальні процеси • Задачі PSD • Noise shaping</p>

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ МЕТОДІВ

МЕТОД	СКЛАДНОСТЬ	СЕЛЕКТИВНІСТЬ	ПУЛЬСАЦІЇ	ФРОНТ ЗРІЗУ	СТАБІЛЬНІСТЬ	ГНУЧІСТЬ	ЗАСТОСУВАННЯ	FPGA
Вікновий	Низька	Середня	Залежить від вікна	Широкий	Висока	Середня	Загальне	Відносно
Рунса-McClellan	Висока	Максимальна	Еквірієлі	Належний	Висока	Середня	Критичні системи	Дуже
Найменші квадрати	Середня	Середня	Низька	Широкий	Дуже висока	Висока	Аудіо, зображення	Дуже
Лінійне програмування	Дуже висока	Намагальність	Контрольовані	Намагальність	Середня	Максимальна	Спеціальні задачі	Складно
Спектр факторизація	Висока	Спеціальна	Залежить від PSD	Спеціальний	Середня	Низька	Адаптивні, PSD	Середня
Пряме образання	Найвища	Низька	Ефект Гіббса	Широкий	Висока	Низька	Широке застосування	Відносно

ПОСЛІДОВНІСТЬ ПРОЕКТУВАННЯ FIR-ФІЛЬТРА

5

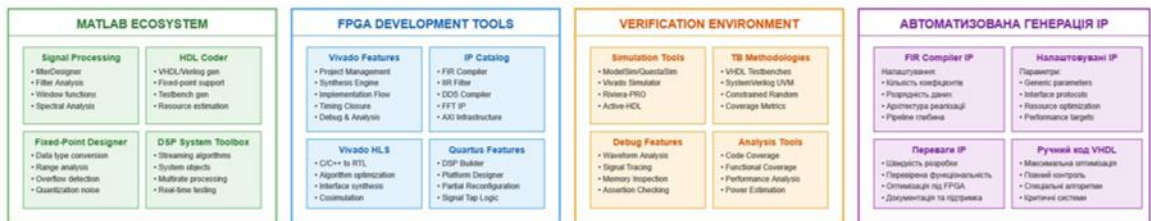
Огляд сучасних інструментів для проектування фільтрів на VHDL

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ПРОЕКТУВАННЯ ЦИФРОВИХ ФІЛЬТРІВ НА VHDL

ЕТАПИ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ РОЗРОБКИ

ДЕТАЛЬНЕ ПОРІВНЯЛЬНЕ ІНСТРУМЕНТІВ

ІНТЕГРОВАННИЙ РОБОЧИЙ ПРОЦЕС

6

Основні методи проектування

Метод віконних функцій

Принцип: Апроксимація ідеального фільтра за допомогою виконної функції

1. Визначення ідеальної характеристики

Наприклад, для НЧ-фільтра: функція sinc

2. Обрізання до скінченної довжини

Вибір порядку N фільтра

3. Застосування віконної функції

Зменшення ефекту побічних лобів

$$h[n] = h_ideal[n] * w[n]$$

Типи віконних функцій:

Прекоуте

Хеммінга

Кайзера

Переваги

- Проста реалізація
- Швидкість розрахунку
- Гарантована стабільність
- Лінійна фаза

Гаусове

Блєкмана

Ханна

Недоліки

- Обмежений контроль параметрів
- Компроміс між розміром та флукуаціями
- Не оптимальні характеристики

Метод частотної вибіркової та оптимізації

Принцип: Безпосереднє визначення коефіцієнтів на основі бажаної частотної характеристики

1. Задання бажаної характеристики

Табличний набір амплітуд на різних частотах

2. Вибір критерію оптимізації

Мінімізація максимальної похибки (Чебішев)

3. Ітераційний пошук коефіцієнтів

Алгоритм Ремеза (Паркса-Макклеллана)

$$\min \max |H(\omega) - H_desired(\omega)|$$

Алгоритм Паркса-Макклеллана:

Особливості:

- Мінімальна максимальна похибка (minimax)
- Рівномірний розподіл помилок
- Точний контроль параметрів фільтра
- Оптимальне використання коефіцієнтів

Переваги

- Точний контроль характеристик
- Оптимальні параметри
- Мінімальний порядок фільтра
- Контроль пульсації

Недоліки

- Складність реалізації
- Великий час розрахунку
- Потребує спеціалізовані алгоритми

7

Критерії методу проектування. Застосування в еквалайзерах

Характеристика	Віконні функції	Паркс-Макклеллан	Сучасні методи
Складність реалізації	Низька	Середня	Висока
Час синтезу	Дуже швидкий	Швидкий	Повільний
Контроль параметрів	Обмежений	Точний	Дуже точний
Оптимальність	Субоптимальна	Оптимальна (minimax)	Глобально оптимальна
Порядок фільтра	Вищий	Мінімальний	Дуже мінімальний
Застосування	Загальне	Професійне	Спеціалізоване

Критерії вибору методу проектування

Точність характеристики

Вимоги до точності амплітудної та фазової характеристики фільтра

Складність реалізації

Обчислювальні ресурси та час, доступні для синтезу

Апаратні обмеження

Пам'ять, швидкодія та енергоспоживання цільової платформи

Якість сигналу

Вимоги до збереження якості аудіосигналу та фазової лінійності

Застосування в аудіоеквалайзерах

У практиці розробки аудіоеквалайзерів пріоритетом є збереження якості сигналу. Тому зазвичай перевага надається методу віконних функцій із симетричними коефіцієнтами, що гарантують:

Лінійну фазу

Відсутність фазових спотворень

Стабільність

Гарантована стійкість системи

Ефективність

Швидкість обробки в реальному часі

Простота

Легкість налаштування та реалізації

Для професійних застосувань з особливими вимогами до точності може використовуватися метод Паркса-Макклеллана або сучасні оптимізаційні підходи.

8

Визначення частотних меж

Психоакустичні міркування

Врахування особливостей сприйняття звуку людським слухом та психологічних аспектів слухового сприйняття.

Критичні смуги слуху: Природний поділ сприйняття частот

Чутливість до частот: Максимальна чутливість у середньому діапазоні

Маскування звуків: Взаємний вплив сусідніх частот

Тональність сприйняття: Вплив на емоційне забарвлення звуку

Просторове сприйняття: Локалізація джерел звуку

Технічні міркування

Урахування технічних обмежень цифрової обробки та особливостей реалізації на FPGA.

Ширина перехідних зон: Неідеальність FIR-фільтрів

Взаємне перекриття смуг: Уникнення втрати інформації

Характер загасання: Крутизна скатів фільтрів

Обчислювальна складність: Ресурси FPGA

Затримка обробки: Вимоги реального часу

Підхід до розрахунку частотних меж

Розрахунок меж частотних смуг має ґрунтуватися на комплексному аналізі множини факторів:

Цільове застосування

Специфіка використання еквалайзера: студійна робота, концертне озвучення, побутова техніка

Тип аудіосигналу

Характеристики оброблюваного матеріалу: мова, музика, змішаний контент

Точність обробки

Вимоги до якості фільтрації та допустимих спотворень

Характеристика FPGA

Обчислювальні ресурси, пам'ять, швидкодія цільової платформи

Гнучкість налаштування

Можливості регулювання підсилення в кожному діапазоні

Природність звучання

Збереження натуральності аудіосигналу після обробки

9

Реалізація FIR-фільтра у VHDL. Структура згортки FIR-фільтра. Фрагмент коду

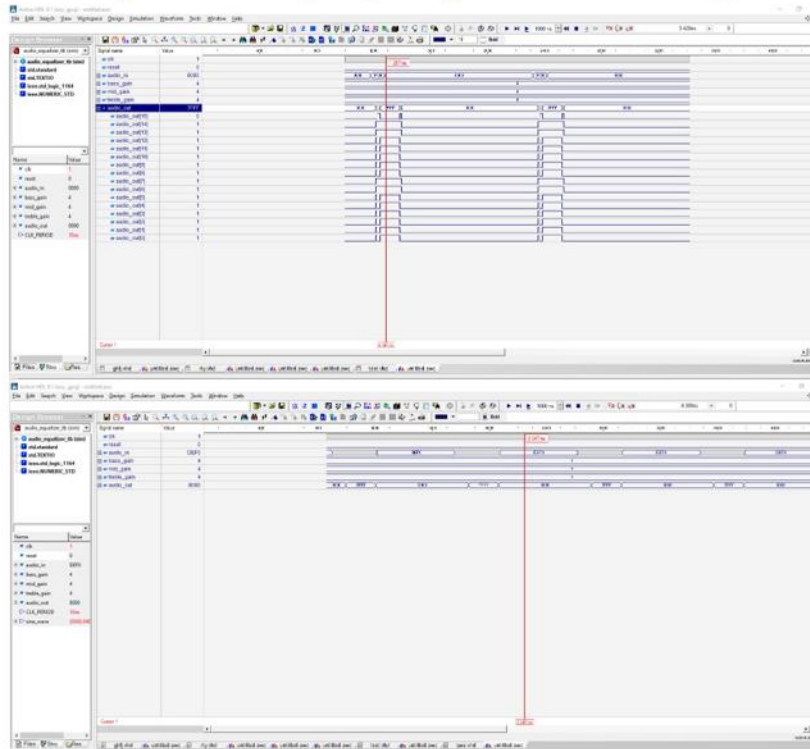


```
library ieee;
use ieee.std_logic_1164.all;
use ieee.numeric_std.all;
entity audio_equalizer is
port (
  clk : in std_logic;
  reset : in std_logic;
  audio_in : in signed(15 downto 0);
  bass_gain : in signed(3 downto 0);
  mid_gain : in signed(3 downto 0);
  treble_gain : in signed(3 downto 0);
  audio_out : out signed(15 downto 0)
);
end audio_equalizer;

architecture Behavioral of audio_equalizer is
  constant FIR_TAPS : integer := 32;
  type sample_array is array (0 to FIR_TAPS-1) of signed(15 downto 0);
  signal shift_reg : sample_array := (others => (others => '0'));
  -- FIR coefficients
  constant bass_coeff : sample_array := (
    to_signed(-2,16),to_signed(-1,16),to_signed(0,16),to_signed(3,16),
    to_signed(5,16),to_signed(8,16),to_signed(10,16),to_signed(12,16),
    others => to_signed(0,16)
  );
end;
```

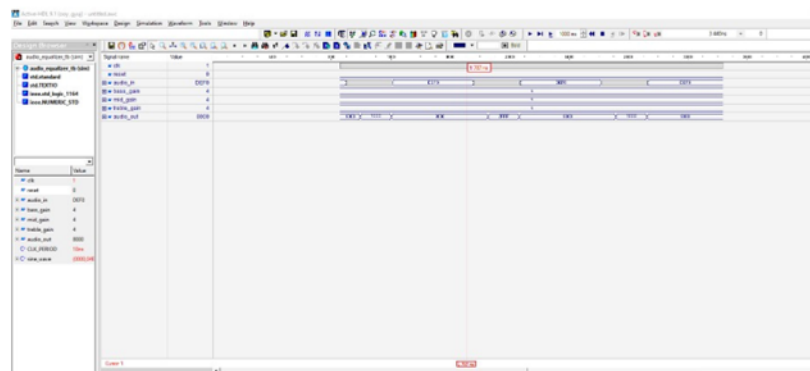
10

VHDL-реалізація розробленого пристрою

11

Реалізація фільтру на VHDL

12

Висновки

У ході виконання роботи було здійснено повноцінне проектування цифрового трикутного еквайзера із використанням мови опису апаратури VHDL. Основна мета полягала у створенні функціональної моделі пристрою цифрової обробки аудіосигналів, який дозволяє регулювати підсилення в межах трьох частотних діапазонів: низьких, середніх та високих частот. Усі етапи розробки від визначення частотних характеристик до моделювання логіки системи — було реалізовано у віртуальному середовищі.

Результатом роботи стала структурно завершена VHDL-модель, яка включає модулі фільтрації на основі FIR-фільтрів, блоки підсилення та захисту від перевантаження сигналу. Особливу увагу приділено побудові масиву затримок, реалізації згортки, правильному вибору коефіцієнтів, а також інтеграції частотних каналів у єдину функціональну схему. Було проведено програмне моделювання у симуляторі, що дозволило перевірити коректність логіки, дослідити часові характеристики сигналів та переконатися у відповідності результатів очікуваням.

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що реалізована система забезпечує базову функціональність цифрового еквайзера і є придатною для подальшої апаратної реалізації на FPGA. Модель демонструє стабільну роботу у середовищі симуляції, чітко реагує на зміну коефіцієнтів підсилення та ефективно обмежує сигнал у разі перевищення допустимого діапазону. Попри відсутність фізичного прототипу, проєкт дає повне уявлення про алгоритмічну структуру пристрою та відкриває перспективи для його впровадження в реальному апаратному середовищі.

ДОДАТОК Б

Програмний код

```

library ieee;
use ieee.std_logic_1164.all;
use ieee.numeric_std.all;

entity audio_equalizer is
  port (
    clk          : in  std_logic;
    reset        : in  std_logic;
    audio_in     : in  signed(15 downto 0);
    bass_gain    : in  signed(3 downto 0);
    mid_gain     : in  signed(3 downto 0);
    treble_gain  : in  signed(3 downto 0);
    audio_out    : out signed(15 downto 0)
  );
end audio_equalizer;

architecture Behavioral of audio_equalizer is

  constant FIR_TAPS : integer := 32;
  type sample_array is array (0 to FIR_TAPS-1) of signed(15
downto 0);

  signal shift_reg : sample_array := (others => (others =>
'0'));

  -- FIR coefficients
  constant bass_coeff : sample_array := (
    to_signed(-2,16),to_signed(-
1,16),to_signed(0,16),to_signed(3,16),
to_signed(5,16),to_signed(8,16),to_signed(10,16),to_signed(12,16
),
    others => to_signed(0,16)
  );

  constant mid_coeff : sample_array := (
    to_signed(-1,16),to_signed(-
2,16),to_signed(4,16),to_signed(10,16),
to_signed(12,16),to_signed(10,16),to_signed(4,16),to_signed(-
2,16),
    to_signed(-1,16),others => to_signed(0,16)
  );

  constant treble_coeff : sample_array := (
    to_signed(10,16),to_signed(-5,16),to_signed(-

```

```

4,16),to_signed(0,16),
    to_signed(4,16),to_signed(-5,16),to_signed(10,16),
    others => to_signed(0,16)
);

    signal bass_sum, mid_sum, treble_sum : signed(31 downto 0);
    signal bass_scaled, mid_scaled, treble_scaled : signed(31
downto 0);
    signal mixed_out : signed(31 downto 0);

begin

    FIR_Process: process(clk, reset)
        variable bass_accum, mid_accum, treble_accum : signed(31
downto 0);
        variable gain_bass_32, gain_mid_32, gain_treble_32 :
signed(31 downto 0);
        begin
            if reset = '1' then
                shift_reg <= (others => (others => '0'));
                audio_out <= (others => '0');
            elsif rising_edge(clk) then
                shift_reg(0) <= audio_in;
                for i in 1 to FIR_TAPS-1 loop
                    shift_reg(i) <= shift_reg(i-1);
                end loop;

                bass_accum := (others => '0');
                mid_accum := (others => '0');
                treble_accum := (others => '0');

                for i in 0 to FIR_TAPS-1 loop
                    bass_accum := bass_accum + (shift_reg(i) *
bass_coeff(i));
                    mid_accum := mid_accum + (shift_reg(i) *
mid_coeff(i));
                    treble_accum := treble_accum + (shift_reg(i) *
treble_coeff(i));
                end loop;

                bass_sum <= bass_accum;
                mid_sum <= mid_accum;
                treble_sum <= treble_accum;

                -- Sign-extend gain inputs
                gain_bass_32 := resize(bass_gain, 32);
                gain_mid_32 := resize(mid_gain, 32);
                gain_treble_32 := resize(treble_gain, 32);

                -- Scaling without division (for testing output)
                bass_scaled <= resize(bass_accum * gain_bass_32, 32);
                mid_scaled <= resize(mid_accum * gain_mid_32, 32);
                treble_scaled <= resize(treble_accum * gain_treble_32,

```

```
32);

mixed_out <= bass_scaled + mid_scaled + treble_scaled;

-- Clipping
if mixed_out > 32767 then
    audio_out <= to_signed(32767,16);
elsif mixed_out < -32768 then
    audio_out <= to_signed(-32768,16);
else
    audio_out <= mixed_out(15 downto 0);
end if;

end if;
end process;

end Behavioral;
```